

Секція 4.

НАСІННИЦТВО, РИНОК СОРТІВ ТА НАСІННЯ

Вільчинська Л. А.^{*}, Ночвіна О. В., Свиначук О. В.

*Заклад вищої освіти «Подільський державний університет», вул. Шевченка 12,
м. Кам'янець-Подільський, 32301, Україна*

^{}e-mail: vilchynska.l.a@gmail.com*

АСПЕКТИ НАСІННИЦТВА ГРЕЧКИ

Основною умовою підвищення урожайності сільськогосподарської культури є посів її сортовим насінням. Збереження сортових і посівних якостей насіння сприятиме здійсненню сортооновлення і забезпечить більш тривале використання сорту у виробництві. Приєднання України до схем сортової сертифікації насіння Організації економічної співпраці та розвитку (ОЕСР) у групі «Зернові культури» та урегулювання насіннєвого ринку відповідно до міжнародних вимог має позитивний вплив на посівні якості і сортову чистоту насіння. Вирощування сортів шляхом використання незареєстрованих у реєстрах сортів (нерайонованих) є ключовою причиною зниження урожайності і валових зборів зерна. Нові сорти забезпечують збереження своїх спадкових ознак і властивостей у ряді поколінь нащадків, однак у процесі подальшого розмноження і виробничого використання постійно втрачають свої господарсько-біологічні властивості і погіршуються. Вони погіршуються шляхом механічного засмічення і перезапилення з іншими сортами, розщеплення, появи хворих рослин і мутацій. Оцінювання і порівняння основних вимог до існуючих і нових схем ОЕСР насінництва, виділення відмінностей і спільних рис є основним завданням досліджень.

Гречка цінна круп'яна культура з безвідходною технологією застосування. Однак, останніми роками площі посіву під культурою скорочуються. Кількість суб'єктів насінництва через неналежну державну підтримку та низький рівень захисту прав інтелектуальної власності на сорти рослин щорічно зменшується. За статистичними звітами до виробників добазових і базових категорій насіння відносять різні науково-дослідні установи і підприємства Національної академії наук України на долю яких припадає близько 85% виробленого насіння гречки. Відомо те, що насінництво нового сорту гречки лише тоді буде на належному рівні, коли цей сорт не лише не втрати своїх властивос-

тей, але й покращить у процесі роботи свої господарські властивості. Насіння повинно бути крупне, з високою енергією проростання, схожістю і великою масою 1000 насіння, здоровим і не пошкодженим шкідниками і не травмованим.

Добазове насіння (розсадники розмноження і випробування), дозволених до вирощування сортів гречки вирощують науково-дослідні установи (оригінатори) цих сортів. На підставі договорів про ліцензійну діяльність оригінатори надають права на вирощування базових категорій насіння спеціалізованим господарствам, перелік яких занесено до Державного переліку виробників насіння і садивного матеріалу.

Господарства, що мають ліцензійні договори, вирощують насіння базове і генеративних категорій у кількостях необхідних для забезпечення потреби а також для проведення своєчасної сортозаміни і сортооновлення. У процесі розмноження і пересіву насіння у господарстві при несприятливих погодних умовах, низької технології виробництва, неправильного розміщення гречки після попередників, погіршуються властивості сорту, відбувається погіршення якостей сорту, проходить засмічення насіння важковідокремлюваними культурними рослинами і бур'янами, знижується урожайність. Порядок і строки сортооновлення і сортозаміни визначають управління розвитку агропромислового комплексу та земельних відносин за пропозицією науково-дослідних установ.

Погіршення сортів гречки у виробництві сприяють наступні фактори: механічне, біологічне засмічення, розщеплення. Для гречки також може мати місце біологічне засмічення внаслідок природнього запилення. Тому при вирощуванні гречки різних сортів залежно від категорій (генерацій) насіння необхідно дотримуватись просторової ізоляції до 200 метрів за українською методикою. Проте, відповідно до нових схем сортової сертифікації просторова ізоляція між посівами гречки залежно від категорій насіння має становити для добазового 400 метрів, для базового – 250. Змінились також розміри пробних ділянок для проведення польового інспектування рослин. Згідно з діючою методикою, обстеження проводили шляхом огляду рослин по діагоналі поля площею до 100 га – у 100 точках, оглядаючи не менше ніж 500 стебел рослин на пні. Однак, відповідно до міжнародних вимог за схемою ОЕСР, визначення кількості нетипових рослин проводять на площі посіву до 10 га, де відбирають ділянки площею 20 м² кожна, у кількості не менше десяти.

За новими схемами сертифікації насіння меншою стала максимальна кількість рослин, що не відповідають ознакам сорту. Дану ознаку можна пояснити розщепленням, яке виникає у сортів гібридного, а мутації – у сортів мутаційного походження. Новоутворення, що виникають стають сортовими домішками. Максимальна кількість нетипових рослин на 30 м² (для добазового й базового насіння) чи на 10 м² (для

сертифікованого насіння) становить 1 шт. для БН і 1 шт. для сертифікованого насіння (СН). Не допускається засмічення насіння важковідокремлюваними бур'янами (редькою диною, гречкою татарською) та важковідокремлюваними культурними рослинами (пшеницею, ячменем). За попередньо існуючими методиками посіви, які призначені для одержання насіння розсадників розмноження першого і другого років, супереліти і еліти вибраковували, якщо засміченість бур'янами становила понад 0,1%. РР₁ вибраковували, якщо виявляли в них будь-яку кількість культурних рослин, які важко відокремити.

Перед проходженням апробації і реєстрації насінницьких посівів суб'єкти насінництва попередньо представляли план апробації, супровідні документи на насіння. До апробації і реєстрації посівів апробатор перевіряв документи на насіння, обстежував посіви в натурі, визначав попередника, пропонував заходи щодо покращення стану насінневих посівів (сортів і видів пропонування, знищення бур'янів). Аналогічні заходи передбачено й новими схемами сертифікації, які включають проведення Pre- та Post-control. Також за новими схемами сертифікації показники сортової чистоти (типовості) є досить високими: відповідно до вимог схем ОЕСР для категорій ДН, БН, СН1–СН3 вони становлять 99%, а для СН4 і нижчих – 98%, що перевищує показники, визначені попередніми методиками.

Заклад вищої освіти «Подільський державний університет» є оригіном понад 40 сортів гречки їстівної та одного сорту гречки татарської. Він забезпечує належне сортооновлення в виробництві, здійснюючи насінницьку роботу й отримуючи добазове та базове насіння.

ЗВО «ПДУ» занесено до Реєстру суб'єктів насінництва і розсадництва на 2025 рік. У поточному році спеціалісти управління фітосанітарної безпеки здійснюють виїзди на ділянки колекції світового генфонду роду Гречкових *Fagopyrum* Mill. та насінницькі посіви нових сортів гречки 'Подільської' і 'Володар', надано практичні рекомендації та іншу цінну методичну допомогу щодо догляду за насінневими посівами, окреслено основні вимоги законодавства в сфері насінництва під час виробництва та реалізації насіння.

Отже, попередній аналіз сучасного стану насінництва гречки і гармонізація вимог щодо вирощування її насіння відповідно до схем сортової сертифікації ОЕСР дасть можливість спростити об'єктивність проведення оцінки і позитивно вплине на сортові і посівні властивості.